
Tristram Shandy (fragment)

per Lawrence Sterne

—Recristo!

..... Re... sto! —va cridar Phutatori, en part per a ell mateix, i tanmateix prou fort per a ser sentit, i, el que era més estrany, ho va dir amb una mirada i en un to de veu que no sabies si eren d'esverament o de dolor corporal.

Un o dos que tenien molt bona oïda i eren capaços de distingir l'expressió i la mescla dels dos tons tan clarament com una *terça* d'una *quinta*, o qualsevol acord musical, en van ser els més sorpresos i desconcertats. No hi havia res a dir sobre la *concordança* per si sola, però era completament fora de to i no gens aplicable al tema de què es tractava. O sigui, que malgrat tots els seus coneixements no en podien donar una explicació de cap manera.

D'altres, que no sabien res d'expressió musical i simplement paraven orella al sentit bàsic del *mot*, es van afigurar que Phutatori, que tenia una mica de mal geni, simplement reprenia les armes de mans de Didius i es disposava a deixar Yorick com un drap brut, pel que fos, i que l'expressió «Re... sto» era l'exordi d'una oració, que, pel que es desprenia de l'exemple, presagiava un tracte més aviat brusca; de manera que l'oncle Toby va patir pel que Yorick hauria de passar. Però en veure que Phutatori s'aturava en sec, sense intent ni desig de continuar, un tercer grup va començar a suposar que només es tractava d'un sospir

involuntari, que per casualitat havia adoptat la forma d'un reneç sancionable per la llei, però sense intenció ni contingut pecaminosos.

D'altres, especialment un o dos que seien a prop d'ell, ho van veure d'una manera completament diferent; com un reneç substancial i real adreçat contra Yorick, al qual sabien que no tenia gaire simpatia, reneç que, com el pare filosofava, devia estar congriant-se i coent-se en aquell mateix moment a la regió superior dels nítols de Phutatori, i així, naturalment i portat pel curs dels esdeveniments, va ser expulsat immediatament per la sobtada aflluència de sang, que el va arrossegar fins al ventricle dret de Phutatori a causa del batec de la sorpresa que una teoria tan estranya sobre la predicació havia provocat.

Que bé que raonem sobre bases errònies!

No hi havia ni una ànima ocupada en tots aquests diversos raonaments sobre la paraula que Phutatori va pronunciar que no donés per descomptat, procedint en això com si es tractés d'un axioma, que l'atenció de Phutatori estava centrada en el tema de debat entre Didius i Yorick. I de fet, com que primer es mirava l'un i després l'altre, amb cara d'escoltar tot el que deien, qui no hauria pensat el mateix? Però el cert era que Phutatori no seguia ni paraula ni síl·laba de la conversa, sinó que tenia el cap i l'atenció posats completament en una altra cosa que es produïa en aquell precís moment al clos dels propis *saragiells*, i en una part concreta, que de totes les altres estava més interessat a protegir d'accidents. O sigui que, tot i que mirava amb tota l'atenció del món i havia anat posant cada múscul i nervi de la cara en la màxima tensió possibles, com si anés a fer una rèplica tallant, o així ho semblava, a Yorick, que seia davant per davant d'ell, la veritat, com dic, és que Yorick no va passar pel cap de Phutatori ni una vegada. L'autèntica causa de la seva exclamació es trobava una iarda més avall si fa no fa.

Intentaré explicar-vos-ho amb tota la decència imaginable.

Heu de saber que Gastripheres, que havia passat per la cuina una mica abans de sopar per veure com anaven les coses, veient que hi havia una panera de castanyes magnífiques al trinxant, va encarregar que en torressin de cent a dues-centes i les portessin en acabat de sopar. Gastripheres va insistir en l'encàrrec perquè Didius, i especialment Phutatori, n'eren uns apassionats.

Uns dos minuts abans que l'oncle Toby anés a interrompre l'arenga de Yorick, van portar les castanyes de Gastripheres, i com que el cambrer sabia que a Phutatori li agradaven amb deliri, les va deixar directament davant de Phutatori, embolicades amb un tovalló net de domàs.

Doncs bé, fos o no fos físicament impossible que, amb mitja dotzena de mans que es van tirar al tovalló totes alhora, alguna castanya més rodona o amb més vitalitat se'n pogués escapar, el cas és que en van fer rodolar una per la taula i, com que Phutatori seia eixancarrat directament a sota, va anar a caure perpendicularment a la precisa obertura de les calces de Phutatori, per a la qual —sigui dit per a vergonya de la nostra llengua, tan poc delicada— no trobareu cap paraula decent en tot el diccionari de Johnson. Només cal dir que era precisament aquella obertura que, en tota societat com cal, les lleis del *decòrum* prescriuen estrictament que estigui, com el temple de Janus (almenys en temps de pau), completament tancada.

La negligència sobre aquest detall per part de Phutatori (que de passada hauria de ser un advertiment per a tota la humanitat) havia obert la porta a l'accident.

Accident l'anomeno, per atendre'm a la manera de parlar convencional, però de cap manera en contradicció amb l'opinió d'Acrítes o Mithogeres. Ja sé que

estaven tots dos imbuïts i plenament convençuts, i encara ho estan, de la idea que no hi havia res d'accidental en tot el procés, sinó que el fet que la castanya anés en aquella direcció precisa, en certa manera a consciència, i que després caigués, calenta com estava, directament en aquell precís indret i no en cap altre, va ser un judici real sobre Phutatori, pel brut i obscè tractat *De concubinis retinendis*, que Phutatori va publicar fa uns vint anys, i estava a punt de fer sortir en una segona edició aquella mateixa setmana.

No em toca a mi sucra la ploma en aquesta controvèrsia; molt, sens dubte, es pot escriure des d'un o un altre punt de vista. L'única cosa que em pertoca com a historiador és exposar els fets i convèncer el lector que el hiat de les calces de Phutatori era prou ample perquè hi passés la castanya, i que la castanya, pel que fos, hi va caure perpendicularment a dins, calenta com una mala cosa, sense que Phutatori ni ningú no se n'adonés aleshores.

El caliu reconfortant que es desprenia de la castanya no va ser pas desagradable els primers vint o vint-i-cinc segons, i, de moment, només va sol·licitar benèvolament l'atenció de Phutatori cap a la part afectada. Però en augmentar gradualment l'escalfor, que va passar sense transició del punt d'un plaer mesurat a les esferes del dolor, l'ànima de Phutatori, amb totes les seves idees, pensaments, atenció, imaginació, judici, resolució, deliberació, raciocini, memòria, fantasia i deu batallons d'esperits animals, se li va amorrar d'un plegat, a través de diversos congosts i circuits, a l'indret en perill, i li va deixar les regions superiors, com podeu suposar, més escurades que la meua butxaca.

Malgrat els indicis que tots aquests missatgers li fornien, Phutatori no va caure en el secret del que es coïa allà baix ni era capaç de fer cap conjectura de què dimoni anava la cosa. Però, no sabent-ne la causa, va creure més prudent, en la situació en què es trobava, de suportar-ho amb estoïcisme, si podia; cosa que hauria aconseguit amb l'ajuda d'algunes ganyotes i contraccions de boca si la imaginació hagués continuat bloquejada. Però els embats de la imaginació són ingovernables en coses com aquesta: a l'instant se li va acudir que encara que la sentida semblava com de foc, tant es podia tractar d'una cremada com d'una mossegada i, què sé jo, potser un *tritó* o bé una *serp marina* o algun rèptil d'aquests, tan repugnants, se li havia enfilat cames amunt i li havia clavats les dents. L'horrible idea que això pogués ser així, al moment que la castanya li produïa una nova sentida de dolor, li va fer venir un pànic incontenible, i el primer impuls de la passió desordenada el va agafar desprevingut, com ha fet de vegades amb els millors generals del món. L'efecte immediat va ser fer-li fer un bot mentre pronunciava aquella tan bescantada interjecció de sorpresa, seguida per la interrupció aposiopèsica transcrita «Re . . . sto», que si bé no és prou canònica, era el menys que es podia dir en unes circumstàncies com aquelles. I, vaja, fos canònica o no, per part de Phutatori era tan inevitable com la causa que l'havia provocada.

Si bé la narració ha ocupat bastant de temps, els fets es van succeir amb no gaire més temps que el just per a permetre que Phutatori es tragués la castanya i la tirés violentament a terra i que Yorick s'aixequés de la cadira i collís la castanya.

És curiós d'observar el triomf de petits incidents sobre la raó. Quin pes més increïble no tenen a l'hora de formar i governar les nostres opinions sobre els homes i les coses! Petiteses, més lleugeres que l'aire, se'ns posen a l'ànima i hi planten una convicció tan immutable que ni les demostracions d'Euclides, utilitzades per a batre-la en bretxa, són capaces d'arrancar.

Yorick, deïa, va collir la castanya llançada pel rampell de Phutatori. Va ser

un acte innocent i, em sap greu dir-ho, no hi va haver altra raó per a fer-lo que creure que la castanya no perdia pas res amb l'aventura i que sempre val la pena d'ajupir-se per una bona castanya. Però aquest incident, insignificant com era, va ser interpretat d'una manera diferent per Phutatori. Va considerar que el fet que Yorick s'aixequés de la cadira a collir la castanya era reconèixer clarament que era ell qui havia tingut la castanya primer i, per tant, era seva i ningú més que ell li podia haver fet aquella barrabassada. Va confirmar plenament la seva opinió que la taula fos paralelogramàtica i molt estreta i això ofería a Yorick, que seia davant per davant de Phutatori, una bona oportunitat de deixar-li caure la castanya dissimuladament, i que, doncs, així ho havia fet. La mirada de més que sospita que Phutatori va llançar a Yorick, tot venint-li aquests pensaments, era tan expressiva que ningú no va dubtar que tingués raó perquè, qui ho havia de saber més bé que Phutatori? La seva opinió va ser immediatament compartida per tothom i, per una raó molt diferent de totes les exposades fins ara, absolutament indiscutible.

Quan s'esdevenen fets importants o inesperats al teatre d'aquest món subllunar, la ment humana, que és de substància inquisitiva de mena, vola naturalment darrere l'escenari per veure quina n'és la causa i la font originals. La investigació, en aquest cas, no va ser llarga.

Tothom sabia que Yorick no havia tingut mai una bona opinió del tractat *De concubinis retinendis* que Phutatori havia escrit, perquè creia que havia fet més mal que bé al món, i fàcilment van arribar a la conclusió que hi havia un sentit místic en la barrabassada de Yorick i que allò de ficar la castanya calenta als dallonses de Phutatori era un atac sarcàstic contra el seu llibre, les doctrines del qual —deien— havien encès més d'un al mateix lloc.

Aquesta presumpció desvetllà Somnolent, va fer somriure Agelastes i, si recordeu la cara i el posat de l'home que intenta trobar la solució a una endevinalla, sabreu quin era l'aspecte de Gastripheres. En resum, la majoria va creure que era l'obra mestra d'un enginy superlatiu.

Els fonaments d'això, com el lector ha vist d'un cap a l'altre, eren tan febles com els somnis de la filosofia. Yorick, sens dubte, com Shakespeare ja va dir del seu antecessor, *era un home de gràcia*, però temperada per una cosa que li impedia fer aquella i moltes altres barrabassades poc gracioses, que li atribuïen immerescudament. Però tota la seva vida va tenir la mala sort d'haver d'aguantar una reputació de dir i de fer mil coses de les quals (si no em cega l'afecte) la seva naturalesa era incapaç. Només l'acuso d'una cosa —o, més ben dit, l'acuso i l'admiro alternativament per això—, i és d'aquesta característica del seu tarannà que no li permetia esmenar la plana a ningú per aclarir les coses, per molta capacitat que en tingués. En tots els abusos d'aquest tipus actuava com en l'assumpte del cavall baldat. Hauria pogut reivindicar el seu honor, però el seu esperit estava per damunt d'això, i, a part el fet de considerar el qui inventava i el qui es creia una història tan mesquina sobre ell igualment ofensius, no es dignava explicar-los la seva versió i confiava que el temps i la veritat ja ho farien per ell.

Aquesta heroica inclinació li produïa inconvenients en molts respectes. En la situació present va provocar el ferm ressentiment de Phutatori; que, així que Yorick va donar fi a la castanya, es va aixecar de la cadira per segona vegada per fer-li saber només una cosa —i ho va fer certament amb un somriure—: que ja procuraria recordar-se'n.

Però heu de distingir i separar acuradament aquestes dues coses en la vostra ment:

El somriure era per a la concurrència.

L'amenaça era per a Yorick.

—Em podeu dir —va dir Phutatori a Gastripheres, que seia al seu costat—, ja que no és qüestió d'anar al metge per una cosa tan poca-solta, em podeu dir, Gastripheres, què va més bé per a curar una cremada?

—Pregunteu-ho a l'Eugeni —va dir Gastripheres.

—Això depèn molt —va dir Eugeni, fingint ignorància sobre la part de què es tractava— de si és una part tendra i de si és fàcil d'embenar.

—Tant una cosa com l'altra —va respondre Phutatori, posant-se la mà, mentre parlava, amb un gest expressiu del cap, a la part en qüestió i alçant la cama esquerra al mateix temps per posar-se-la bé i ventilar-la.

—Si és així —va dir Eugeni— us aconsellaria, Phutatori, que no us la inquietésiu per res, i si envieu algú a la impremta de més a prop i confieu la cura a una cosa tan simple com un full de paper fi acabat d'imprimir, no cal que feu res més que embolicar-vos-la.

—El paper humit —va dir Yorick (que seia al costat del seu amic Eugeni)—, diu que refresca molt, però em penso que no és més que el vehicle i que és l'oli i el fum d'estampa que impregna tan profundament el paper el que fa efecte.

—Això mateix —va dir Eugeni—, i de totes les aplicacions externes gosaria dir que és la més balsàmica i segura.

—Si jo em trobés en aquest cas —va dir Gastripheres—, com que el principal és l'oli i el fum d'estampa, hi xoparia un drap i l'aplicaria directament.

—Això seria una potineria —replicà Yorick.

—I, a més —afegí Eugeni—, no compliria la finalitat, perquè, segons la Facultat de Medicina, ha de ser aplicat amb extrema netedat i delicadesa a parts iguals. Perquè penseu que si la lletra és molt petita (com hauria de ser) les partícules curatives, que d'aquesta manera s'hi posen en contacte, tenen l'avantatge de ser infinitament fines i d'estar tan matemàticament repartides (si exceptueu els canvis de paràgraf i les grans majúscules), que ni l'ús més destre de l'espàtula ho podria igualar.

—Tenim la sort —va contestar Phutatori— que precisament en aquests moments s'està imprimint la segona edició del meu tractat *De concubinis retinendis*.

—En podeu agafar qualsevol full —va dir Eugeni.

—Això —replicà Yorick—, sempre que no hi hagi alguna obscenitat.

—Ara mateix —respongué Phutatori— imprimeixen el novè capítol, que és l'últim, però el més important del llibre.

—I com se diu, aquest capítol, si us plau? —va dir Yorick, fent una inclinació respectuosa a Phutatori mentre parlava.

—Em penso —va respondre Phutatori— que és el *de re concubinaria*.

—Per l'amor de Déu, aquest capítol, no! —va dir Yorick.

—De cap manera —va afegir Eugeni.

LAWRENCE STERNE

traducció de Joaquim Mallafrè